

På Öland tas socknen på stort Alvar

AV HANS EGESKOG

Gården ligger där den alltid har legat. Inom synhåll från Gårdby kyrka och omgiven av öppna fält åt alla håll. Även ut mot Stora Alvaret och ödebyn Drörestorp. På vägen hit passerade jag Gårdbyskolan och Gårdbyhallen. Men jag tas snabbt ur villfarelsen att jag befinner mig i Gårdby socken. Här på östra Öland är sockentillhörigheten fortfarande en del av identiteten hos den bofasta befolkningen som kan sin historia väl: – Du är i Sandby!

Jag befinner mig i Skarpa Alby i Sandby socken på Öland hemma hos Elisabeth Nilsson och hennes make Åke. Åke är inte hemma. I stället har Elisabeth besök av sin far Folke, född på gården och sedan 1988 åter ölännings efter många års arbete på andra håll i landet. Bl.a. som SLU-ombudsman i Uppland, lokalredaktör i Högsby – och släktforskare med Uppsala som bas sedan mitten av 1950-talet.

Tanken var nog att Folke skulle fortsätta inom jordbruket. Han utbildade sig på lantmannaskola och gick en kontrollassistentutbildning innan han tog arbete som ladugårdsskötare utanför Vetlanda. Men släktforskningen kom i vägen. Hans två äldsta bröder tog över hemma i Skarpa Alby. Men nu har alltså Elisabeth kommit till byn. Samtidigt som hennes far flyttade tillbaka bröt även Elisabeth upp från storstadslivet i Uppsala. Nu bor hon och Åke i fädernegården och bedriver mjölkproduktion. Sedan några år ingår också farmors fädernegårds ägor i gården.

– Inte granngården, farfar "hop-pade över" en gård då han skulle fria, skrattar Elisabeth.

Historien sitter i väggarna

I gamla släktgårdar sägs det att historien sitter i väggarna. Det är sant. Bokstavligen sant. Efter att Elisabeth flyttade tillbaka till Öland och Skarpa Alby började hon och maken att renovera huset. Det har tagit tid. För så fort en tapet rivs ner eller nytt golv skall läggas på vinden så dyker historien upp i form av gamla brev, tidningsklipp eller hela tidningar. Och en släktforskare kan ju inte bara lämna ett gammalt brev eller ett tidningsklipp oläst. Så det är fortfarande mycket kvar att göra...

Öland har alltid funnits i både Folkes och Elisabeths medvetande. Fattas bara annat. En gång ölänn-

ing, alltid ölännings. Eller kanske rättare Sandbybo.

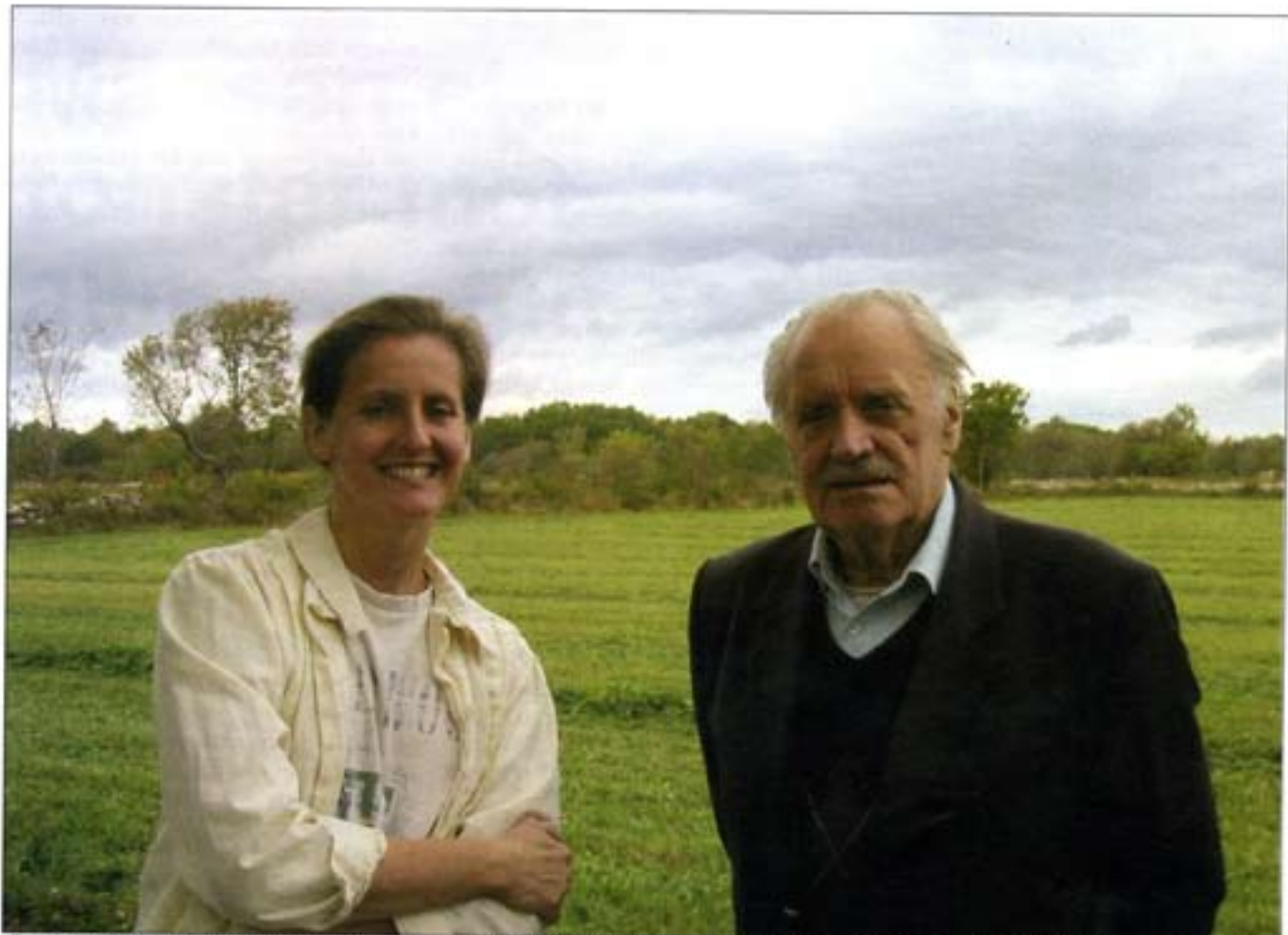
– Fem generationer bakåt på min fars sida kommer nästan allihop från samma socken – Sandby. Och de som inte kommer från Sandby kommer från grannsocknen Gårdby! Under samma tid i min mors antavla i Mälardalen hittar jag anor i 19 olika socknar, konstaterar Elisabeth.

Det betyder att anförlusterna i Folkes antavla är ganska många...

De nära släktrationerna märks också i dagens Sandby-Gårdby. I Elisabeths äldsta dotters klass i Gårdbyskolan – som trots namnet faktiskt ligger i Sandby socken! – går sex släktingar till henne! Och av skolans 100 elever är 25 släkt.

För Folke väcktes intresset för hembygden och släkten tidigt.

– Jag har egentligen alltid varit

Öppna vidder omger släktgården i Skarpa Alby där Elisabeth Nilsson nu tagit över gårdsbruket tillsammans med sin make Åke. Pappa Folke har slagit sig ner i grannsocknen Gårdbý och fortsätter sin släktforskning därifrån.

intresserad, eftersom min mor hade reda på det mesta om alla i gårdarna runt omkring, berättar Folke.

– När jag väl hade börjat forska i landsarkivet i Vadstena och kom hem med för mig nya upptäckter, så kunde mor nästan alltid berätta mera om personerna jag funnit i böckerna. Och det var ju ovärderlig kunskap jag fick på det sättet.

Intresset för regelrätt släktforskning väcktes alltså tidigt. Men det var inte förrän han blev lokalredaktör i Högsby för Kalmar Läns Tidning som han på allvar fick tid och möjlighet att forska.

Turades om att skriva

– Vi var tre lokalredaktörer på orten, en från Oskarshamns-Tidningen, en från Oskarshamns-Nyheter och så jag från KLT. På den tiden var det arbete både helg och söcken, men vi tre kom överens om att dela på söndagsarbetet så att vi arbetade var tredje söndag och då servade alla tre tidningarna med texter, berättar Folke Nilsson.

Den överenskommelsen var väl inte vad arbetsgivarna hade tänkt sig. Men för Folke betydde det

extra tid att åka till Vadstena två av tre helger och forska. Jobbet i Högsby varade dock bara ett år, varefter han hamnade i Uppsala och kom i kontakt med Ella Heckscher som under många år bedrivit uppdragsforskning åt främst svensk-amerikaner. I samma veva träffade han också Olof Ljung som även han engagerades av Ella Heckscher.

Efter några års arbete tillsammans blev de båda erbjudna att överta hennes verksamhet och de bildade då tillsammans Arkivforskningsbyrån. Under ett tiotal år var de verksamma tillsammans och gjorde under den tiden åtskilliga utredningar åt svensk-amerikaner som senare samlats ihop bl.a. hos mormonerna i Salt Lake City.

Uppdragsforskning

En annan gren av Arkivforskningsbyråns verksamhet var att släktforska på uppdrag av professor Sjögren och docent Idestrom på Karolinska Institutet i Stockholm. De höll under denna tid på med ärftlighetsforskning på ovanliga sjukdomar och tog då släktforskningen till hjälp.

– Bl.a. fick jag i uppdrag att reda ut 137 personer från Skellefteå landsförsamling och deras anor i fyra generationer, berättar Folke.

Problemet var just att de var knutna till Skellefteå, vars kyrkböcker skadats svårt vid en brand. Trots dessa svårigheter lyckades Folke reda ut 110 antavlor som han kunde lämna till uppdragsgivarna. Efter en tid fick han tillbaka 67 av antavlorna och ett nytt uppdrag: Utred dem så långt som möjligt!

Tillbaka till de svårforskade kyrkböckerna alltså. Men uppdraget lyckades så tillvida att ett 40-tal antavlor kunde föras tillbaka till en och samma person - en soldat som levde i socknen på 1640-talet. När denne man dog skrev prästen in i dödboken att han hade en venerisk sjukdom. Denna blev alltså upphov till den ovanliga sjukdom som drabbat efterkommande till honom in till våra dagar...

En annan utredning som Folke gärna återkommer till är den om adelsläkten Stenfeldt. Under sina studier kom Folke nämligen på en helt bortglömd gren av släkten.

Bortglömd eftersom adelssoonen låtit värva sig till soldat och därmed mist rätten att bära namnet. Under flera generationer bar denna gren namnet Tillberg och var bosatt i trakterna kring Mörlunda i Småland.

– Efter att ha gjort mina upptäckter tog jag kontakt med Pontus Möller som då var riddarhusgenealog. När jag till slut lämnade Riddarhuset hade ätten Stenfeldt fått 40 nya medlemmar, berättar Folke stolt.

Ölandssläkter

Under åren som uppdragsforskare och cirkelledare i Uppsala tog Folke också initiativet till den Ölandsforskning som nu resulterat i åtta häften med Ölandssläkter. Och ett nionde häfte är på gång. Via en annons i Ölandsbladet fick han kontakt med Sweneric Andersson från Norra Möckleby, liksom Folke bosatt i Uppsala.

Tillsammans har de kartlagt cirka 350 släkter i de åtta häften som hittills givits ut. Sedan 1995 har de också hjälp i arbetet av Folkes dotter Elisabeth.

Nu är alltså ett nytt häfte på gång. Men till skillnad från sina föregångare så skall det kommande häftet innehålla mer än bara antavlor. Nu presenteras också fotografier, en historisk översikt över de tidigare häftena skriven av Folke Nilsson, och artiklar med anknytning till Öland och släktforskning.

Utöver bakgrundsmaterialet till denna publikation har Folke samlat på sig en mängd annat material. Hemma i bostaden i Gårdby finns 70–80 pärmar med 20 000 öländska familjetabeller. Dessutom avskrifter av alla vigslar på hela

Öland utom Borgholms stad mellan 1880 och 1950.

Semesterresa mellan arkiven

Elisabeth fick tidigt lära sig att leva med släktforskning inpå livet.

– Familjens semesterresor gick inte till Tylösand eller Båstad eller någon annan sommarort. Vi åkte till Vadstena, Härnösand eller Göteborg. Det fanns alltid något pappa skulle reda ut på arkiven. Och sportloven tillbringade jag på Riddarhuset, säger hon skrattande så att jag inte vet om det är riktigt sant.

Men denna tidiga indoktrinering gav inte Elisabeth aversion mot släktforskning som man kanske skulle kunna tro. I stället har genealogi blivit en del även av hennes vardag. Och numera också en del av yrkeslivet.

– Jag började uppdragsforska 1993 och har fortsatt sedan dess.

Mycket material har hon fått överta efter pappa Folke. Men nya medier och ny forskning fyller hela tiden på basmaterialet.

Främst är det uppdragsgivare i USA som anlitar Elisabeth. Men även svenskar har funnit att det är värt pengarna att låta Elisabeth göra jobbet.

– Men jag är alltid noga med att påpeka att det kostar vare sig man får resultat eller inte. Och själv är jag mycket restriktiv mot att lämna ut uppgifter om levande personer till "utomstående". Det kan handla om amerikaner som söker svensk släkt eller svenskar som söker förlorade anförvanter. Jag vet ju ingenting om varför kontakten brutits och vill inte heller vara den som förmedlar en adress till "fel" person. Många blir besvikna över detta, men det får jag leva med.

Amerikaresenärerna var alltså många från Öland, inte minst från Norra Möckleby. Men det var också ovanligt många ölänningar som kom tillbaka hem efter att ha tjänat ihop pengar nog för att köpa en gård, eller lösa familjegården från skuld. Så är fallet också i Folke Nilssons släkt.

Gruppengarna blev gård

– Både min far och farfar var ute i Amerika under kortare tid och arbetade i kolgruvorna i Ohio. Man kan väl säga att det här boningshuset är byggt med Amerikapengarna som de tjänade ihop, säger Folke.

Ett annat mått på utvandringen och återinvandringen hämtar Folke från en egen undersökning han gjorde för många år sedan. Av alla bönder som 1935 brukade gårdarna i Ölandssocknarna Glömminge, Sandby, Gårdby och Norra Möckleby hade mer än varannan varit i USA för att arbeta!

Jag är på väg att tacka för pratstunden och åka vidare då Folke överraskar mig med ett helt fantastiskt material:

– Har du någonsin stött på uppgifter från början av 1600-talet som uppger namnet på både man, hustru och barn? undrar han och tar fram sin avskrift av hjonelagslängden 1609–1610 på Öland.

– Nej, måste jag säga medan jag förstummad bläddrar igenom häftet med avskrifter från Sandby och Gårdby socknar.

Liknande material skall enligt uppgift bara finnas från Gotland, berättar Folke.

Visst är Öland fantastiskt. Vilken otur att jag inte har några anor här... ◆◆◆